

In Memoriam : Prof. Em. Dr. E. DOVIFAT
 (1890 - 1969)

Op 8 oktober j.l. overleed te Berlijn professor emeritus Emil Dovifat, de "Nestor" van de Duitse Publizistikwissenschaftler.

De apothekerszoon Emil Dovifat werd in de nabijheid van de Nederlandse grens geboren in 1890. Bij het begin van deze eeuw studeerde hij wijsbegeerte, germanistiek en staathuishoudkunde aan de Universiteit te München. Hij promoveerde tot doctor bij de beroemde "Zeitungswissenschaftler" Karl Bücher aan de Universiteit te Leipzig.

Daarna was hij een tijdlang als economisch redacteur verbonden aan een dagblad in Pommeren.

In de vroege twintiger jaren verhuisde Dovifat naar Berlijn, in welke stad hij gedurende vrijwel een halve eeuw een grote bedrijvigheid aan de dag zou leggen. Weldra werd hij er assistent van Prof. Martin Mohr, directeur van het inmiddels aan de Berlijnse Universiteit opgerichte "Institut für Zeitungswissenschaft". Aan deze Universiteit behaalde hij in 1928 de "Habilitation" in de Zeitungswissenschaft. Een jaar voordien was Dovifat tevens belast geworden met de leiding van het orgaan der Christelijke vakbond. In het begin van de dertiger jaren volgde hij Prof. Mohr op als titularis van de Leerstoel voor "Zeitungswissenschaft".

Na het einde van de tweede wereldoorlog was Dovifat nauw betrokken bij de oprichting van de C.D.U. Een tijdlang was hij tevens hoofdredacteur van het Oost-Berlijnse centraal orgaan van de C.D.U. "Neue Zeit". Ook speelde hij een belangrijke rol bij de oprichting van de omroep Freies Berlin.

Ondertussen zette hij zijn taak van directeur van het "Institut für Publizistik" van de Freie Universität Berlin met onblusbare ijver voort. Het was ook in deze periode dat hij bevriend werd met de pionier van de Communicatiewetenschappen in Leuven, wijlen Prof. Dr. N. De Volder. De publikaties van het CeCoWe werden door Prof. Dovifat - die een vrij goede passieve kennis had van het Nederlands - steeds met belangstelling gelezen.

Toen hij, in 1959, tot het emeritaat werd verheven, bleef Dovifat nog zeer actief. Hij gaf in Berlijn nog geregeld colleges en wijdde zich overwegend aan de uitgave van een monumentaal driedelig "Handbuch der Publizistik", waarvan hij het eerste deel alleen schreef. Enige dagen voor zijn dood kon hij nog de laatste hand leggen aan de derde, ondertussen verschenen Band van deze trilogie.

x

x

x

Om diverse redenen is het vrij moeilijk met betrekking tot Dovifat's betekenis een algemeen waarde-oordeel te formuleren. Vooreerst betreft een uitzonderlijk lange loopbaan, waarvan niet alle periodes een identiek beeld vertonen. Vervolgens beschikte Dovifat, evenmin als de meeste Duitse wetenschapsbeoefenaren, van 1933 tot 1945 over de nodige vrijheid van publikatie en onderwijs. Ten derde moet zijn na-oorlogse activiteit geplaatst worden tegen de specifieke achtergrond van de Duitse Publizistik-beoefening tot ongeveer 1960. Ten slotte dient men een onderscheid te maken tussen zijn wetenschappelijke en zijn praktijk gerichte bedrijvigheid.

Bij het begin van zijn loopbaan speelde Dovifat een belangrijke rol n.a.v. de wetenschappelijke naamverwisseling van de Duitse massacommunicatiewetenschap. Hij gaf de beslissende stoot waarbij de door Karl Jäger voorgestelde nieuwe benaming "Publizistikwissenschaft" de oudere term "Zeitungswissenschaft" zou vervangen. Een paar jaar later publiceerde hij zijn "Zeitungswissenschaft" (1931), welke een groot aantal herdrukken kende (1937, 1955, 1962, 1967). Deze twee erg op de journalistiek afgestemde boekdeeltjes (1) bevatten veeleer een aardige en verdienstelijke compilatie van allerlei journalistiek-vakkundige wetenswaardigheden dan ze blijk geven van een diepgaande wetenschappelijke bekommernis.

Reeds in deze "Zeitungswissenschaft" klinkt Dovifat's zeer persoonlijke en sterk normatieve opvatting van de "Publizistik" door, welke hij met "fast catonischer Kontinuität" (Prakke) tot het einde van zijn leven zou blijven verdedigen.

(1) DOVIFAT, E., Zeitungswissenschaft, Band I en II, Berlijn, 1967.

Na het einde van W.O. II zou Dovifat nog ruim anderhalf decennium voortgaan met wat men "die berufsethische Missionierung gesinnungsgetreuer Journalisten, sowohl politisch als auch publizistisch" (1) heeft genoemd. Zijn verkrijging van het emeritaat (1959) en opvolging door Prof. F. Eberhard vielen ongeveer samen met de aflossing van Prof. Hagemann door Prof. Prakke te Münster en de benoeming van Prof. E. Noelle-Neumann als titularis van een nieuwe leerstoel te Mainz.

Hierdoor kwamen op slag drie min of meer uitgesproken sociologisch en zelfs experimenteel demoskopisch gerichte persoonlijkheden aan het hoofd te staan van twee aloude en een gloednieuw instituut. De resultaten lieten niet lang op zich wachten. In een ophefmakend artikel pleitte Eberhard, in navolging van Max Weber en de Amerikaanse "communications-research"-traditie, voor een "wertfreie" aanpak van de "Publizistikwissenschaft" (2). Dit leidde weldra tot een soms in vrij heftige bewoordingen gesteld antwoord van zijn voorganger: "Sehr ernst muss Eberhard's Absicht widersprochen werden, die Publizistik zu einer werturteilsfreien Wissenschaft zu machen. ... Sie muss Lüge Lüge und Fälschung Fälschung nennen können und deren Technik studieren und darstellen" (3).

Dovifat's laatste werk (4), dat hij zelf als de bekroning beschouwde van zijn loopbaan, legt andermaal de nadruk op deze "Gesinnungspublizistik". "Unter den ... Grundelementen der Publizistik nimmt die Gesinnung einen sehr bevorzugten Rang ein. Sie tritt in jedem Akt publizistischen Wollens führend auf", schrijft de bijna tachtigjarige (5). Hij beëindigt het kapitel "Gesinnung" met de voor zijn opvattingen zeer representatieve zinnen "Alle Publizistik ist Gesinnungsbestimmt. Je grandioser die publizistischen Mittel sich entfalten, um so grandioser können sie der Wahrheit dienen oder sie aufheben und in ihr Gegenteil kehren. Auf die Gesinnung kommt es an" (6).

-
- (1) Geciteerd bij PRAKKE, H., Communicatiewetenschap in West-Duitsland, in BREYNE, A. e.a., Communicatiewetenschap 1968, Leuven, 1969, blz. 20.
 - (2) Cf. EBERHARD, F., Thesen zur Publizistikwissenschaft, in Publizistik, Jrg. VI, nr. 5-6, Bremen, 1961, blz. 259-266.
 - (3) DOVIFAT, E., Ergebnisse der Publizistikwissenschaft, in Publizistik, Jrg. VII, nr. 2, Bremen, 1962, blz. 80.
 - (4) DOVIFAT, E. (ed.), Handbuch der Publizistik. Teil 1: DOVIFAT, E., Allgemeine Publizistik, Berlijn, 1969.
 - (5) DOVIFAT, E., op.cit., blz. 29.
 - (6) Ibidem, blz. 34.

Deze opvattingen, die de niet-Duitse beoefenaars van de communicatiewetenschap wellicht bevreemdend voorkomen, moeten gezien worden tegen de achtergrond van de ontwikkeling van de Duitse "Zeitungs- en Publizistikwissenschaft". Deze had zeer vlug toegang gekregen tot de geesteswetenschappelijke faculteiten. Deze localisering is waarschijnlijk grotendeels verantwoordelijk voor de vnl. historisch-descriptieve aanpak van Zeitungswissenschaft en Publizistik (1). Daarenboven gingen de meeste van haar beoefenaren na 1945 gebukt onder een dubbel trauma: het onmiddellijke verleden van het "Dritte Reich" met het cynisch (mis)bruik dat van de massamedia was gemaakt, en het ontstaan resp. bestaan, in gewezen Duitse provincies, van een communistisch regime, dat het met een deontologisch-verantwoorde inzet van de massamedia evenmin nauw nam. De gewraakte "publizistische" realiteit van beide regimes heeft op Dovifat, die beide "avonturen" van dichtbij had meegeleefd, kennelijk een onuitwisbare indruk nagelaten. Zijn streven schijnt er dan ook op gericht te zijn geweest, de herhaling van dergelijke praktijken met alle beschikbare krachten te bemoeilijken en te verhinderen. Naar onze mening moet hierin de oorzaak worden gezocht van een uitermate verdienstelijke hoewel wetenschappelijk-theoretisch zeer aanvechtbaar streven naar een normatieve beoefening van de "Publizistikwissenschaft".

De vraag lijkt ons bovendien gewettigd of Dovifat wel zo letterlijk heeft bedoeld wat hij op dit stuk, met de soms gepassioneerde inzet die hem kenmerkt, neerschreef. Zelf heeft hij nooit, althans niet in zijn hier bekende geschriften, een onderscheid gemaakt tussen de waarde vrije wetenschappelijke studie van de communicatieprocessen in de maatschappij en de niet-waarde vrije beoefening van het communicator beroep. Zijn aandacht is steeds veeleer naar het tweede uitgegaan dan naar het eerste. Zijn wetenschappelijke en praktische omgang met de "publizistische" verschijnselen was, met een opmerkelijke constante overtuiging en volledige overgave: "Allen gewidmet denen tätige Mitarbeit im öffentlichen Leben Gewissenspflicht ist" (2). Veeleer dan de hoge wetenschappelijke verdienste die men zijn werk bezwaarlijk kan toekennen, is dit de grote verdienste geweest van de "Grand Old Man" (Prakke) die de Duitse Publizistik ongeveer een halve eeuw heeft beheerst.

L. BOONE

(1) Voor deze ontwikkeling cfr. PRAKKE, H., op.cit. - PRAKKE, H. et alii, Kommunikation des Gesellschaft, Münster, 1968, blz. 50-60. - XX, Einführung, in KOSZYK, K. & PRUYS K.H., dtv-Wörterbuch zur Publizistik, München, 1969, blz. 7-18.

(2) Opdracht van zijn laatste boek.